

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 47., BR. 2., 41.–80., ZAGREB, PROSINAC 1999.

O JEZIKU DR. FRANJE TUĐMANA

Dalibor Brozović

Onih uzbudljivih dana Tuđmanove agonije, smrti i veličanstvenoga pokopa, kada se neporecivo pokazalo kako hrvatski narod voli i cijeni svojega predsjednika i kako ga je duboko pogodila Tuđmanova smrt, jedan me je ne baš bliski znanac, općenito kritičan i neraspoložen prema Franji Tuđmanu, upitao kako ja kao jezikoslovac ne kritiziram Tuđmanov jezični izraz, koji da je krut, hrapav, neprirodan, umjetan (on je doduše rekao “vještački”), izvitoperen, egzibicijski i slično, a inače ja oštro osuđujem sve što smatram da ne pristaje hrvatskomu jeziku. I izravno me upitao držim li da je Tuđmanov jezični izraz zapravo primjer uzorna hrvatskoga jezika. Odgovorio sam da je Tuđmanov individualni jezik jedan od mogućih izraza u okviru hrvatskih jezičnih potencijala i da ga onda u tom smislu nije potrebno osuđivati, a s druge strane, nikomu se ne mora taj izraz sviđati niti ga tko, još manje, mora nasljedovati u bilo kojem pogledu.

Taj me kratki usputni razgovor potaknuo da napišem nekoliko riječi o Tuđmanovu jeziku. U prvom redu, sam Tuđmanov jezik nije toliko osoban i osobit. Kao povjesničar, Tuđman jednostavno nije mogao zapaziti koliko su jezična pitanja važna pa ponekad i presudna u novijoj hrvatskoj povijesti. Koji bi po-

vjesničar mogao zanemariti jezični aspekt hrvatskoga narodnog preporoda, ili borbe protiv germanizatorskoga Bachova apsolutizma, ili zbivanjâ na prijelomu stoljeća? I koji bi povjesničar mogao previdjeti da su integralstvo prve i unitarizam druge Jugoslavije imali i svoju jezičnu stranu? Upravo kao povjesničar Tuđman se odlučio za jedan od tokova hrvatske jezične povijesti, isti onaj tok kojem je pripadala i većina hrvatskih profesionalnih jezikoslovaca druge polovice XX. stoljeća. Bitno je da shvaćanje hrvatskoga jezičnog pitanja nije u povjesničara i državnika Franje Tuđmana drugačije nego u glavnine hrvatskih jezikoslovaca njegova doba, a njegova je osobna sloboda i njegov je vlastiti individualni izbor kako je to shvaćanje konkretno provodio, kako ga je ostvarivao. To je ipak manje važno – ponekad je to bilo uspješno, ponekad i manje uspješno, no ni u tom nije bio izoliran: zar su oni koji su po struci bili jezikoslovci uvijek uspješno provodili inače pozitivna shvaćanja?

Glavnina hrvatskih jezikoslovaca Tuđmanova doba smatrala je da europeizmi (u prošlosti i germanizmi) sami po sebi ne škode hrvatskomu jeziku ako ne potiskuju izvorne hrvatske riječi ili ako ne sprječavaju jezično leksičko i tvorbeno stvaralaštvo kakvo postoji u svakome jeziku. Smatrali su i da se treba oduprijeti potiskivanju (a gdje i otvorenomu zabranjivanju) rječničkih i drugih hrvatskih jezičnih osobina i nametanju srpskoga jezika. I konačno, danas smatraju da se treba suprotstaviti poplavi anglizama (ne razumijem zašto se u samome engleskom jeziku smiju stvarati ili jednostavno spontano pojavljivati nove riječi za nove pojmove, a u hrvatskome ne smiju). Sve to troje što je navedeno, karakterizira i načelne Tuđmanove jezične stavove. A konkretnosti se ne mogu na pravi način ozbiljno razmatrati u jednome malom prilogu – bilo bi zaista poželjno da se koji opširniji rad posveti Tuđmanovu jeziku. Rezultati bi sigurno bili zanimljivi. No nešto je drugo bitno.

Danas ima zaista mnogo raznih kritičara suvremenoga hrvatskog jezika, više nego što je bilo u desetljećima što su prethodila devedesetim godinama. Znači li to da je danas hrvatski jezik lošiji nego što je bio od dvadesetih ili četrdesetih do osamdesetih godina? Sigurno je da nije tako. O čem je onda riječ? Nema sumnje da u svakom jeziku u svakome razdoblju ima nekih pojedinosti i pojava koje valja kritizirati. Nema nikakva razumna razloga zašto bi bile iznimke upravo devedesete godine i u njima Tuđmanov jezik, zašto bi baš to moralo biti pošteđeno. Ako ništa drugo, a ono bar ulizičke oponašatelje Tuđmanova jezika treba oštro kritizirati. Ali nešto je drugo tu važnije. Povjerovat ću da se radi o zanimanju za jezik i o brizi za njegovu ljepotu i pravilnost svakomu onomu tko danas osuđuje neke jezične pojave, ali je to činio i prije devedesetih godina. Možemo se s njime slagati ili ne slagati, ni u jezikoslovlju nije poželjno jednomylje. No ako se netko tek danas počeo zanimati za jezik, a prije mu nije smetalo jezično nametanje s istoka i nije mu smetalo

što su zbog obrane hrvatskoga jezika pojedinci gubili službu ili čak odlazili na robiju, onda je zaista teško povjerovati da je takvima stvarno iskreno stalo do samoga jezika. Očito je da je riječ o nečem drugome. I prilično je jasno što je u pitanju.*

KAŠIĆEVI TRAGOVI U HRVATSKOJ GRAMATICI¹

Branka Tafra

Kao školske gramatike hrvatske su gramatike od samoga početka bile uglavnom normativne. Stoga se preko njih najbolje može iščitavati hrvatska jezična norma i u prošlosti i u sadašnjosti. U jezikoslovnoj je literaturi bilo pokušaja vezivanja starijih opisa gramatičkoga ustrojstva uz dijalekte njihovih autora, ali mnogi dokazi kazuju da takva gledišta nisu točna.

Već je Fran Kurelac prije stoljeće i pol znao da je Bartol Kašić pisao izgrađenim književnim² jezikom. Govoreći o imeničkom genitivu množine, on kaže: "Kašić svojim ritualom što se štampao u Rimu god. 1640-e a i drugom mnogom pisarijom svojom te još slovnicom mnogo je dopomogao da se malo po malo genn. Slovinski po Dalmaciji sasvim zatrli. Imao sam u ruci star ritual što sam ga našao u Praputniku u komu svudaj se nahode genn. Slovinski pak ih je po svojoj prilici Kašić prvi iztriebio" (Kurelac 1852, 169). Koliki je utjecaj gramatičara, vidi se i po ovim Kurelčevim riječima: "Pišemo one koje ušima čujemo: genn. Srbske na *a*, ali bez *h*; pišemo one koje vidismo u Mikalji: bez *h*; i koje nas naučiše Kašić i Della Bella: bez *h*" (isto, 168). "Ni u Mikalje nevidiš Slovinskoga gen. u njegovoj slovnici Talianskoj gdje tumači 'delli capitani' sa 'vojvodâ' i 'delle case' sa 'kućâ' ali prisluhni kad rieči tumači u svomu riečniku kako ih liepo umie: n. p. 'tisućnik, vojvoda od tisuća *junakov*' – 'jaram *zločinac*'..." (isto, 169).

Premda gramatike i rječnici nisu obvezivali, oni su kao jezični priručnici bili mjerilo jezične ispravnosti te su poslužili ujednačavanju i jezične i pra-

* Prigodom proslave 70. obljetnice Tuđmanova rođenja u Društvu hrvatskih književnika 5. lipnja 1992. o Tuđmanovu jeziku govorio je dr. Stjepan Babić. Njegovo kratko izlaganje objavljeno je u Hrvatskoj reviji pod naslovom *Nekoliko napomena o jeziku Franje Tuđmana* (god. 43., br. 2, str. 313.–316.). Taj je članak prenesen i u Babićevu knjigu *Hrvatski jučer i danas*, Zagreb, 1995., str. 195.–200.

1 Ovaj je rad čitan 17. IX. 1999. u Osijeku na Drugom hrvatskom slavističkom kongresu, u sekciji Četiri stoljeća hrvatskoga jezikoslovlja: Bartol Kašić i njegovo vrijeme.

2 Kada se govori o prvim razdobljima naddijalektoga kulturnoga idioma, upotrebljavat će se naziv književni jezik; kada se on počinje opisivati i normirati, riječ je o počecima standardizacije, a kada se kodificira, kada su njegove norme izgrađene i obvezne u javnoj upotrebi, upotrebljavat će se naziv standardni jezik.